

Ọrụ Ụmụ Ọkpụ N'ala Igbo

Nke

Onyegiri, Chikodi Dympna, PhD
Center for Igbo Studies, UNN

Na

Chineke, Stella Obioma, PhD
Ngalaba Mmụta Nka, UNN
Stella.chineke@unn.edu.ng

Ụmịedemede

Ụmụ ọkpụ bụ otu e nwere n'ala Igbo ndị Igbo ejighi egwu egwu. Ọ bụ otu jikọtara ụmụ nwaanyị ndị a mụrụ n'otu ebe. Okwu ụmụ ọkpụ n'ala Igbo bụ iwu n'ihu na o nweghi onye na-ama ha aka n'ihu ma ọ bụ gbaghaa okwu ha. Onye ọ bụla mara ụmụ ọkpụ aka n'ihu site n'inupu isi n'ihe ha gwara ya ma ọ bụkwanụ kparịa ha n'uzọ ọ bụla, ha na-emesi onye dị etu ahụ ike n'udi ọ ga-abụ ha mechara onye dị etu ahụ ihe o kweta na mmiri ọkụ na-egbu mbe. Onye kpariri otu nwa ọkpụ kpariri ụmụ ọkpụ obodo niile, ya mere na egwu ọ bụla ha kụrụ onye dị etu ahụ, ọ gbawa ya. Kaosiladi, ụfọdụ na-enwe mgbagwojuanya gbasara oke na ọrụ diiri ndi otu ụmụ ọkpụ. Ya mere o ji di mkpa ime nchọcha a iji chọputa ọrụ di iche iche ụmụ ọkpụ na-arụ n'obodo di iche iche n'ala Igbo. A hoooro otu obodo na steeti ọ bụla, n'ime steeti ọkpụ Igbo ise ndi gunyere: Ohafia, Abatete, Abakaliki, Leja na Obodoukwu, wee mee nchọcha a. Nchọcha a bu n'uche ichọputa ọrụ ụmụ ọkpụ n'ala Igbo. Iji mee ka mbunuche a puta ihe, e ji usoro nchọcha sovee mfe na atutu nrumoru wee tuchaa ngwa nchọcha e nwetara. Nchọputa nchọcha a gosiri na ụmụ ọkpụ na-arụ ọrụ di iche iche a huru anya n'ala Igbo di ka ekpemekpe, ndumodu, adomaka na nti, ikpe udo, mmekorita na idinotu. Site n'ihe a chọputara, ndi nchọcha turu aro ka e tinye anya na mmiri n'ala Igbo hu ihe ndi adichazighi etu ọ di na mbu na-enye aka na nkwalite omenaala Igbo n'oru ụmụ ọkpụ ka e weghachi ha azu maka odi mma ndi Igbo.

Ọkpurukpu okwu: Ala Igbo, Omenaala, Ụmụ Ọkpụ, Otu Ụmụ Ọkpụ.

Mkpelite

Ala Igbo bụ obodo ndi isi ojii nke di n'Owuwa Anyanwu Naijiria. Ndi Igbo bu agburu e ji asusu Igbo mara ma burukwa agburu onu ogugu ndi mebere ya buru ibu. Ofomata (2012) kwuru na ndi Igbo bu otu agburu n'ime agburu ato kacha buo ibu ma n'ala Naijiria ma n'Afrika. Ndi Igbo bi na mpaghara Owuwa Anyanwu Naijiria nke di n'Odida Anyanwu Afrika. Ha mejuputara Steeti Abia, Anambara, Ebonyi, Enugwu na Imo, tinyekwara mpaghara ufodu na Steeti Delta, Kros-Riva, Rivas, Akwa Ibom na Edo, (Ekwealor, 1998). Nke a aputaghi na ndi Igbo ebighi na mpaghara Naijiria ndi ozo. Ozioko (2016) kowara na ndi Igbo bu agburu di ukwu ma nwee ugwu na Naijiria n'ihu omenaala na nkwenye ha.

Omenaala metutara ihe ndi na-eme na ihe e jiri mara ndi. Ọ bụ ihe a ndi na-eme ma ọ bụ e jiri mara ndi ka e ji ahuba ha ama ebe ọ bụla ha nọ ma ọ bụ a huru ha. Schein (1990) na nkowa ya kwuru na omenaala bụ etu ndi si enwe ma ọ bụ nwee mmetuta banyere otu, ikikere keusoro na ogo ntinye onwe. Hornby, Turnbull, Lea, Parkinson, Philips, Francis, Webb, Bull, na Ashby (2010)

kọwara omenaala dị ka nkwenye, usoro obibi ndụ ma ọ bụ nke obodo kpom kwem. Nke a gosiri na omenaala bụ usoro ma ọ bụ ụzọ ndị kwekọrịtara ka ha si were na-ebi ndụ ha. Lebrón (2013) kwuru na nkọwa omenaala bụ otu ihe gbara ọkpurukpu adikwaghị mfe ikọwa. Ka o sila dị, nkọwa ọ bụla a na-enye maka omenaala na-egosi na ọ bụ ụzọ e si eziputa usoro ebim ndụ ndị mmadụ kwekọrịtara ma nabata n'ogboro obodo ha.

Omenaala ndị e ji mara ndị Igbo dị otutu nke na o nweghi akwukwo a ga-edeputacha ha niile dị ka Nzeako (1972) si kọwaputa. Ufodu omenaala ndị Igbo bụ omugwo, ilu nwaanyi, ibi ugwu, iwa oji, itu nzu nakwa ewumewu di iche iche. Otu udi ewumewu putara ihe na ndu ndi Igbo gbaa gburugburu bu ewumewu ochichi obodo di ka ezinaulo, umunna, otu inyomdi, otu ogbo, otu nze na ozọ nakwa otu umu okpu. Ma oru nchocha a nwere mmasi n'ileba anya n'otu umu okpu di ka o si gbasata oru ha n'ala Igbo.

Otu umu okpu bu otu e wubere n'akuku be nna nke nwata nwaanyi. Amaechi (2018) kowara otu umu okpu di ka otu na-arụ oru di nnukwu mkpa n'ala Igbo di ka ichekwa udo na ikpe nkwo, tinyere ihu na e doziri okwu o bula welitere isi n'ala Igbo. Nke a gosiri na onodu umu okpu bu onodu a na-enweghi ike ileghara anya. N'oru nchocha a, a hutara umu okpu di ka umu nwaanyi si n'otu agburu puta bu ndi nke obara jikotara onu na-agba mbọ ihu na e nwere udo na ezi mmekorita n'etiti obodo ha niile. N'obodo di iche iche di n'ala Igbo, ihe gbasara oru umu okpu na uzọ ha na-agbaso were aru ya bu oru n'obodo na-agbagwoju ufodu mmadu anya. Otutu oge, ufodu ndi mmadu a naghị ama na o nwere uru umu nwaanyi bara n'ochichi obodo, tumadi umu nwaanyi ndi no n'otu umu okpu. Ndi agba ohuru na-eleda ha anya. Ozọ, ndi guru akwukwo, puru uzọ ije, na-akatọ otu umu okpu. Ugwoke (2006) ruturu aka na e nwere otutu oru ndi mmadu na-ekwu na umu okpu na umu nwaanyi na-arụ n'obodo mana oru ndi a edochaghị anya. O bu onodu di etu a kpalitere ndi nchocha ileba anya n'isi okwu nchocha a bu oru umu okpu n'ala Igbo.

Ajuju nchocha

Gini bu oru umu okpu n'ala Igbo?

Ntuleghari Agumagu

Atutu Njirimee Nchocha

Atutu oke oru

Onye cheputara atutu a bu Ralph (1936). Atutu oke oru na-enye aka n'ibiputa obere agwa na omume, nke onye o bula ga-eme ma o buru na onye ahụ esonye na ngosiputa nke usoro e si eme ihe. Ozọ kwa, e nwere nkwekọrịta zuru oke n'etiti ndi oka mmuta na ohanaze n'oru ndi mmadu na-arụ, nke na ufodu na-eme ka ohanaze diri n'otu, ma na-akwalite usoro iwu na nkwasị ike nke na-enye ndi mmadu ohere idi n'otu. Atutu okeoru di mkpa maka nghota mmekorita ohanaze. Di ka Ralph si kwu, e nwere ike ighota okwa na oru ndi mmadu na-arụ n'uzo o bula, nke nwere ike ibu ihe a na-emetu aka na nke a naghị emetu aka. Otutu oru mmadu na-arụ nwere usoro di iche iche e ji were na-arụ ha. A bia n'ihe gbasara otutu okwa di iche iche, mmadu nwere otutu oru o na-arụ. O bu okwa mmadu no na ya na-egosi ihe onye ahụ na-aruru ndi obodo na ihe ndi mmadu na-atu anya inweta na ya bu okwa o no na ya. Atutu a bara uru na nchocha a n'ihu na o ga-enye aka ime ka a mata oru umu okpu na-arụ n'ala Igbo site n'okwa ha no na ya, nke bu okwa ibu umu okpu.

Nchọcha E Merela N'isiokwu

Omeje (2001) mere nchọcha nke ebumnuche ya bu ichọputa ma ụmụ ọkpụ enwere ọrụ putara ihe ha na-arụ n'ala Igbo, ndị a ga-eji tũnyere ụmụ nwoke. Ọ gbasoro usoro nkọwa, ma jiri njumaza nweta ọsịsa nye ajuju nchọcha ya. Ọ chọputara na ọrụ ụmụ ọkpụ na-arụ n'ala Igbo kariri akari, nke ọfọdụ n'ime ha gũnyere: inyeaka n'ozuzu ụmụaka enweghi nne na nna n'ulo akwukwo; inye aka n'usoro ọchichi ime obodo gbasara ụmụ nwaanyi; ihazi usoro ekpemekpe ma mee ka a ghara imegide nkwenye onye ọ bula nwere; ikuzi aka ọrụ di iche iche di ka ikwa akwa, ikpa isi, izu ahia, dgz. Nchọputa ya gosiputara na ụmụ ọkpụ na-arụ ezigbo ọrụ putara ihe n'ala Igbo di ka ụmụ nwoke siri nwee.

Nchọcha Omeje (2001) na nke a yiri n'ihu na ha abuo na-ekwu maka ụmụ ọkpụ ndi Igbo. Ndiiche di na ha abuo bu na nchọcha e ji n'aka nwere atutu nchọcha ebe nke Omeje (2001) enweghi atutu ọ bula.

Nmezi (2010) mere nchọcha banyere ụmụ ọkpụ n'oge Naijiria-Biafra luru ọgụ. Mbumnuche nchọcha ya bu ichọputa ma ụmụ ọkpụ e nwere ọrụ putara ihe ha ruru n'oge Naijiria na Biafra luru ọgụ ma a tũnyere ha ụmụ nwoke. Ọ chọputara na ụmụ ọkpụ bu otu ụmụ nwaanyi ọrụ ha putara ihe, mgbe a luru ọgụ ahụ. Nmezi (2010) ruturu aka na ọrụ kacha mkpa ụmụ ọkpụ ruru oge ahụ bu Ahia Ataak ha bagidere n'ime ya. Ihe ndi a ha zuru gũnyere: nnu, osikapa, anwuru, siga, agwa, ji, akpu na ihe ndi ozo. Ihe ozo ụmụ ọkpụ mere bu na ha nyere aka wee kpokolata ụmụ agboghọ ndi nna ha hapuru wee gawa ilu agha ka ha noro ebe zoro ezo, ka ndi agha ghara ikporo ha mebie.

Oru nchọcha Nmezi na nke a yiri n'ihu na ha abuo na-ekwu maka ọrụ ụmụ ọkpụ n'ala Igbo. Ndiiche ha bu na nchọcha Nmezi (2010) bu naani ọrụ ụmụ ọkpụ n'oge a luru agha Naijiria na Biafra ma ọrụ nchọcha e ji n'aka gbadoro ukwu n'oru ụmụ ọkpụ n'ala Igbo.

N'ime nchọcha ndi ahụ a ruturu aka n'elu ebe a, o nweghi nke e merela n'oru ụmụ ọkpụ na Steeti ọkpụ nke ala Igbo ise. Ọ bu nke a mere ndinchọcha ji mee nchọcha a na Steeti ndi ahụ.

Usoro Nchọcha

Udi nchọcha a gbasoro n'oru a bu sovee nkowa mfe. Ali (2006) kowara sovee nkowa mfe di ka nke na-amu maka otu ndi mmadu ma ọ bu ihe di iche iche site n'iwekota na inyocha usoro ntapia njiatule nke a ga-eji nochie anya otu ma ọ bu ihe. A ga-eji ya nyochaa ọrụ ụmụ ọkpụ n'ala Igbo n'ihu na a gaghị etinye ma ọ bu wepu ihe na ntapia njiatule a nakotara di ka ọrụ ụmụ ọkpụ na-arụ n'ala Igbo. E nomiri ya n'ihu na ọ ga-enye ezi nkowa banyere isiokwu nchọcha a.

Ebe e jiri mee nchọcha bu steeti ise ndi mejuputara ala Igbo kpom kwem ndi gũnyere: Abia, Anambara, Ebonyi, Enugwu na Imo. A horo otu obodo na steeti ọ bula iji nochie anya obodo ndi ozo mejuputara steeti ndi a. Obodo ndi a horo bu Ohafia, Abatete, Abakaliki, Leeja na Obodoukwu.

Ndi e ji mee nchọcha a bu mmadu iri ise (50). E ji usoro tumbom-tumbom hoputa obodo ise n'ime steeti ọkpụ ise mejuputara ala Igbo, ma werekwa usoro tumbom-tumbom horo mmadu iri ise ndi e jiri mee nchọcha. A horo mmadu iri n'obodo ọ bula, bu ndi gũnyere ndi okenye nwoke na nwaanyi. A hotara ụmụ nwaanyi iri abuo na ise (25) na ụmụ nwoke iri abuo na ise (25). E were mmadu iri (10) na steeti ọ bula, ụmụ nwaanyi ise (5) na ụmụ nwoke (5). Nke a bu iji mata ma ọ bu etu ụmụ nwoke si ahuta ọrụ ụmụ ọkpụ n'ala Igbo ka ụmụ nwaanyi si ahuta ya.

Ngwa nchọcha a bu ajuju onu ihu na ihu na njumaza nke ndi nchọcha jiri aka ha wee mebe. Ndi nyere aka n'inyocha ngwa nchọcha a bu otu onye Oka nkuzi na Ngalaba Lingwistiiks, Igbo na Asusu Naijiria Ndi Ozo na ndi Okammuta abuo na Ngalaba Edukeshon, Mahadum Naijiria, Nsuka.

A gbasoro usoro ajuju ọnu, njumaza na akwukwo ederede ndi metutara isiokwu a were nweta osisa nye ajuju nchocha. Ajuju ọnu bu gbasara etu ndi ozaa si huta ọrụ ụmụ ọkpụ n'obodo ha di iche iche. A gwakwara ha ka ha nye omuma atu ọrụ ụmụ ọkpụ na-arụ n'obodo ha di iche iche n'ala Igbo. E ji njumaza choputa aha ha, ebe ha si, afọ ole ha di na ihe ha na-arụ. E jikwa njumaza choputa ma e nwere ụmụ ọkpụ n'obodo ha di iche iche. E ji njumaza n'otu aka ahụ choputa ihe mpaghara ala Igbo di iche iche a gbara ajuju ọnu na-akpo ụmụ ọkpụ. Akwukwo ederede ka e ji choputa aha izugbe ụmụ ọkpụ n'ihu na ndi niile a gbara ajuju ọnu na-akpo ya di ka o si di na mpaghara nke ha. E sikwa n'akwukwo ederede choputakwa ufodu ọrụ ụmụ ọkpụ na-arụ na etu ndi odee di iche iche si kowa ụmụ ọkpụ.

Iji nwetachaa ihe ndi a chorọ maka ọrụ nchocha a, e ji mkpisi odee, akwukwo e ji ede ihe na igwe rekoda wekota osisa ndi ozaa. Nke a bu iji nyere ndinchocha aka ka ha ghara ichefu ihe ndi di mkpa ga-enyere ọrụ nchocha a aka.

A gbasoro usoro sovee nkowa mfe na atutu nrumoru were tuchaa data e nwetara maka nchocha a. Nke a bu iji nweta ebumnuche nchocha a nke oma n'etinyeghi ma o bu wepu ihe o bula di ka o si metuta ọrụ ụmụ ọkpụ n'ala Igbo.

Nchoputa

N'ebe a ka ndi nchocha ziputara ihe ha nwetara site n'aziza ndi e jiri mee nchocha. Nchoputa gosiri na e nwere ọrụ di iche iche nke ụmụ ọkpụ ndi Igbo na-arụ n'ala Igbo. E nwere ike ikewa ọrụ ndi a uzo abuo. Ha gunyere: ọrụ nke mmuo na ọrụ abughi ọrụ nke mmuo.

Ọrụ nke mmuo ụmụ ọkpụ na-arụ

Oge ufodu, ụmụ ọkpụ na-arụ ọrụ mmuo, nke metutara iru ọrụ di ka onye isi nchu aja. Imaatụ, o buru na ebiri ndu na-aga n'ihu kwa ubochi, nsogbu di iche iche na-adaputa oge ufodu, di ka onwu ihe mberede, igbu ochu, mmadu igbu nne ya, nwanne ikwasa nwanne ya iko tinyere otutu aru ndi ozo di iche iche. O bu n'udi onodu di etu a ka ndi ụmụ ọkpụ na-arụ ọrụ ka onye isi nchu aja n'udi ikpu aru, iji medaa mmuo na-achi obodo ahụ obi n'ihu na o bu mmuo nke a maara di ka Ani bu mmuo nke e mejoro. N'iga n'ihu, Nwadi mkpa (2020) kowara na o bu ndi no n'okwu mmuo ga-ekwuputa ihe ndi nke a ga-eji were chuo ya bu aja, ebe ndi ụmụ ọkpụ ga-abiazi merubezie ihe ndi di n'ime mmemme ikpu ya bu aru. Nwadi mkpa (2020) kwuru na usoro a na-agbaso were na-eme nke a adikwaghi ihe nyere usoro a na-agbaso were na-eme ihe ikpu aru ndi ozo n'obodo di iche iche. Ya bu na ndi ụmụ ọkpụ na-eme ihe ofufe iji medaa mmuo ha na-eke obi mgbe o bula obodo na-eme mmemme a. Ha na-anọ na ya aguru mmuo obodo ha egwu otito n'ubochi niile, nke mere ka ụmụ ọkpụ buru ndi nchekwa nke obodo ha.

Ọrụ abughi nke mmuo ụmụ ọkpụ na-arụ

Ọrụ ụmụ ọkpụ metutara idozi esemokwu di n'etiti ụmụ nwaanyi na ndi obodo, na ihe gbasara ala. Ha na-ahukwa maka ogo di n'etiti otu abuo nwere esemokwu nakwa udi esemokwu ozo nwere ike idaputa. Nke a bu nsogbu nke na-esite na mmekorita mmadu na ibe ya. Nsogbu nke a nwere ike isite na nkwurita okwu nke ga-aputa n'udi mkpari, ebe a na-akọ ọnu n'udi di iche iche. Nke a bu onodu ndi nwunye a na-alu alu na-anọ were na-akọ onwe ha ọnu n'udi di iche iche. Ha na-eji okwu ruru aru na-akorita onwe ha ọnu. O buru na nke a na-eme tumadi mgbe o bu nwaanyi a lubatara kpariri nne di ya, ụmụ ọkpụ ga-ada ya bu nwaanyi nha putara nnukwu ọnu oke ego nke bu na o buru na o kwuchaa ya bu ugwo, o gaghi enwe ike hu okenye kparia ya. Nke a gosiri na a bia n'ala Igbo, na a turu anya na nwaanyi o bula luru di ga-asopuru nne di ya nke oma karia ka o ga-enye nwoke na-alu ya.

N'iga n'ihu, ikpe gbasara akwūbaghi aka ọtọ n'ime alūm di na nwunye bụ ihe nke Odz. Ekemma (2020) kwuru na ndi otu ụmụ ọkpụ na-ahụkwa maka ya. Ọ bụ n'ọnọdụ a ka ndi ụmụ ọkpụ na-anọ were jụọ nwata nwaanyi ajuju ọnu n'udi ọ bula udi nke bụ na njedebe ya, ha akaa ikpe ma kwuputa ihe nke a ga-eme gbasara ihe merenu. Ọ buri na ọ dara iwu, ọ ga-eje kpuo aru iji hichanata ajo ihe o mere n'ihu na o mejoola ala be di na-alu ya. Mmemme a na-adi n'udi di iche iche site n'obodo rue n'obodo. Oru ndi ozo umu okpu na-arū n'ala Igbo gbaa gburugburu gunyere ndi a:

Ekpemikpe

Umu okpu na-ekpe ikpe ma ọ buri na esemokwu adaputa n'ezinaulo, ogbe ma ọ bụ obodo. Ọ buri na e nwee ogbaghara ma ọ bụ esemokwu di ka nchocha a si choputa, umu okpu na-ekpe ikpe di na ya ma ọ buri na a kpokuo ha. Ọ buri na e nwee nsogbu ma ọ bụ ogbaghara n'obodo, a na-ewere ikpe wegara ndi onu na-eru n'okwu. Ọ buri na ha kpee ya bu ikpe ma onweghi isi, ndi otu umu okpu n'abia tinye isi ha kama, ihe ahū ga-eme, ya mee. Mgbe ọ bula ha batara n'okwu n'obodo, ndi niile aka ha di na ya bu okwu na-agba mbọ ihu na ha mere ihe ha kwesiri ka ha mee n'ihu na okwu umu okpu adighi ekwe okwukwu.

Di ka Anaekwe, (2019) si kwu, ọ buri na ndi ogbe ndi e nwere n'ime Abatete nke di na steeti Anambara, e nwee nsogbu nke nwere ike ibu ikpe ala ma ọ bụ ikpe ochu n'ime Abatete, ọ bụ ndi otu umu okpu na-ahu na e doziri ya nke oma ma nye ezi ikpe nkwmoto toro ato iji wee hu na obodo na-aga n'ihu.

Ozo, Onyishi (2021) kwuru na a bia na Leeja, na umu okpu ndi nke ha kporo umu okpu oha na-enye aka emezi esemokwu site n'ikpe ikpe n'uzo kwuto nke ga-eweta udo, ezi mmekorita na agamnihu n'obodo. O kwuru na ha na-ahu na esemokwu na ogbaghara di n'ezinaulo, ogbe ma ọ bụ obodo bu nke e doziri nke oma.

Iweta na ichekwa ihunanya

Umu okpu bu ndi na-eweta ma na-echekwa ihunanya n'ezinaulo, ogbe na obodo. Nke a bu n'ihu na ha a naghi acho ihe emezighi emezi. Ọ na-amasikwa ha ihu na be nna ha na-aga n'ihu ma ọ burugodi na ha gara ije di n'obodo di anya. Ọ na-amasị ha ma ọ buri na ezinaulo, ogbe na obodo be ha na-ebi n'ihunanya. Umu okpu di ka (Kalu, 2021) si kowa na-eweta ihunanya n'etiti nwanne na nwanne, umu nne na umu nne, Umunna na umu nna, ogbe na ogbe nakwa obodo na obodo.

N'okwu ya, Kalu (2021) kowara na umu okpu Ohafia enyela aka n'uzo di iche iche ihu na e nwere ezi ihunanya toro ato n'Ohafia. O kwuru na o nwere nne di na nwunye nwa amazighi etu a ga-etinye onu n'okwu ha n'ihu na ha abuo ejizighi anya ahū onwe ha. Mana ka a nokatara kpobata umu okpu n'okwu ha abuo, akuko ha malitere igbanwe, ha ebiwela n'ihunanya na-enweghi nsogbu ọ bula. Ha abuo na-ebi di ka nne na nwa. Anakwaghi anuzi olu ha n'ama di ka a na-anu na mbu. Ugbu a ihunanya di n'agbata ha abuo sozi na nke e ji ama atu.

N'otu aka ahū, Egwu (2019) kwuru na umu okpu Abakeleke gbaliri iweta ihunanya toro ato n'agbata Umunna abuo bu ndi na-enwe esemokwu gbasara oke ala. N'agbanyghi na ọ gaala otutu afọ esemokwu a malitere, umu okpu a lebachara anya n'okwu ma kporo ndi okenye n'Umunna abuo ndi a gaa tugharja oke ala. Umu okpu si etu a dozie ya bu esemokwu.

Ime udo

Udo bu ndu. E legharja anya n'ala Naijiria taa, a ga-ahu na udo buzi ihe mgbe ochie, nne na nwa no n'ogbaghara, di na nwunye no n'ogbaghara, enyi na enyi no n'ogbaghara, nwanne na nwanne no n'ogbaghara, obodo na obodo no n'ogbaghara. N'ihu ya, obi mmapu juputara ebe niile,

obi eruzighi mmadu ala, ufodu ndi nwe obodo na-atuzi ujo itinye ego ha n'ihe o bula a ga-aruputa aruputa di ka ulo ahia na ihe ndi e ji enyere ndu aka ma ya fokwa ndi mba ozo ibia ruo ihe o bula n'ala Najirja taa. Umụ okpu ala Igbo bu onodu di etu a ka ha na-agba mbọ igbochi n'ala Igbo. Di ka Anaekwe (2019) si kowaputa, umu okpu ala Igbo na-ahu na e nwere udo toro ato n'ala Igbo site n'ime ka udo di n'obodo di iche iche ebe ha si wee puta. N'aka nke ya, Egwu (2019) kwuru na umu okpu na-enye aka eweghachite udo n'ezinaulo tisarala a na-amaghi na ha ga-emechaa n'elu uwa nke a dikwa n'udo ozo.

Nkuzi ezi mmekorita

Mmekorita mmadu na ibe ya bu otu ihe na-eweta udo ma na-eme ka obodo na-aga n'ihu. Ebe o bula a na-enweghi ezi mmekorita, o na-ahia ahụ inweta agamnihu. Ezi mmekorita na-enyekwa aka ime ka mmadu na ibe ya na-akpakorita nkata nke ga-eme ka ha na-agwakorita onwe ha ihe na-enye ha nsogbu. Ha na-atukorita aro etu ha ga-esi gboo nsogbu o bula diiri ha ma o bu etu ha ga-esi wee mee ka ihe oma bata n'ezinaulo, ogbe na obodo ha niile gbaa gburugburu. Otu umu okpu na-agba mbọ ihu na e nwere ezi mmekorita n'ezinaulo be nna ha, ogbe ha nakwa obodo be nna ha.

Ndi a gbara ajuju onu gosiputara nke a site n'omuma atu ha nyegasiri metutara ezi mmekorita. Obi, (2019) gosiputara nke a site n'omuma atu o nyere banyere oru umu okpu n'ijigide ezi mmekorita na be ha. O kwuru na umu okpu maputara iwu na-achi onye o bula banyere ezi mmekorita nke onye o bula dara ya nwere ntarama ahuhu diri ya.

Eze (2019) n'aka nke ya gosiputakwara onodu umu okpu n'ezi mmekorita n'etiti mmadu na ibe ya n'ala Igbo site n'omuma atu o nyere. Site na nkowa ya, Eze gosiri na umu okpu bu ndi Chineke ji kwara ngwaoru n'ala Igbo n'ijigide ezi mmekorita.

Iweta idinotu

Idinotu so n'otu ihe obodo ji aga n'ihu. Obodo di n'otu bu obodo agamnihu, udo na mmepe a naghị akọ ukọ na ya. Idinotu na-eweta agamnihu n'obodo. Idinotu a naghị ekwe ka mmadu na ibe ya noro n'esemokwu. Akudo, (2019) kwuru na umu okpu na-agba mbọ ijigide idinotu di na be nna ha. O kwuru na umu okpu a naghị achọ ka ha were nti nu na be nna ha adighi n'otu ma o bu na o nwere onye ya na mmadu ibe ya na-enwe esemokwu. N'ajuju onu a gbara Obi (2019), o kowara na umu okpu bu otu na-agba mbọ ijigide na iweta idinotu n'ezinaulo, ogbe nakwa obodo. N'omumaatu ya, o kwuru na umu okpu be ha gbara mbọ weta idinotu n'etiti ezinaulo abuo norola n'ogbaghara otutu afo

Iweta nsopuru

Nsopuru bu otu ihe bara nnukwu uru n'ala Igbo. Onye o bula nwere nsopuru n'ala Igbo ka a na-ahuta di ka nwa nne na nna ya zuru nke oma. Ihe mbu a na-akuziri nwata n'ala Igbo ma o na-etolite bu etu e si asopuru ndi okenye.

O bughị naani umu ntakiri ka a na-akuziri ma na-abara mba mgbe o bula ha mehiere ma o bu ghara isopuru onye ha kwesiri isopuru. N'ala Igbo, onye o bula nwere nsopuru e kwesiri inye ya ma n'ezinaulo, ma n'ogbakọ, ma n'ogbe, ma n'obodo na ebe di iche iche onye ahụ nwetara onwe ya. A na-asị na o buru na okenye zoọ nri, umu ntakiri etiwaa oku. Nke a bu ilu ndi Igbo ji akwado na onye o bula bu nwa amala Igbo kwesiri inwe nsopuru nyere onwe ya ma kwanyekwara onwe ya ugwu n'ihia na onye o bula nke na-akwanyeghiri onwe ya ugwu na-akpokuru mkpari.

Ndi Igbo na-agba mbọ ihu na e nyere onye o bula nsopuru ruu ya n'onodu o bula. Ha achoghi ka nwata kparia okenye, ma o bu ka okenye kparia nwata, ma o bukwanu ka okenye kparia

okenye ibe ya n'agbanyeghi ihe o soro ya bu. Owushi, (2019) kowara na o bu n'ih nke a ka umu okpu ala Igbo ji agbasi mbo ike ihu na o nweghi onye kpariri mmadu ibe ya n'udi o bula. Ha kwenyere na o burugodi na mmadu emee mmadu ibe ya ihe ogo ma o bu kpasso ya agwa adighi ya mma, na o ka mma ikpe onye di etu a kara ikpari ya o kachasi n'ogbo. Ha kwenyekwara na mmadu o bula kwesikwara isopuru mmadu ibe ya n'agbanyeghi onye onye ahu bu, ya bu ma o bu nwata ma o bu okenye.

Onye ozo nyere omuma atu banyere umu okpu ijigide nsopuru na ndu nwa amala Igbo bu Ozo (2019). O kwuru na umu okpu bu ngwaoru nsopuru n'ezinaulo, ogbe nakwa obodo di iche iche e nwere n'ala Igbo. Okeke (2019) kwuru na umu okpu ewerela uzo di iche iche jidesie nsopuru ike n'ala Igbo. O kwuru na ha maputara iwu di iche iche banyere ihe a ga-eme nwata kpariri okenye, okenye kpariri nwata n'uzo ekwesighi ekwes ma o bukwanu okenye kpariri okenye ibe ya. Oru umu okpu n'itinye na ijigide nsopuru n'ime mmadu were anya site na nkowa ndi a gbara ajuju onu nyere.

Izi enyemaka

Enyemaka so n'ihe na-eme na mmadu na-adi ndu ma na-emekwa ka mmadu di ezigbo ndu. Nke a di ire n'ih na mgbe onye enweghi onye na-enyere ya aka huru onye ga-enyere ya aka, ndu ya nke o chere na o gwula ga-etowanye ogologo. Umu okpu bu otu ndi a mara n'ala Igbo na-a nagh eji anya ahu ebe mmadu no na mmegbu ma o bu ebe mmadu na-akwa ariri n'ih enweghi onye ga-enyere ya aka n'onodu ya. Nke a ka e gosiputara n'omuma atu di iche iche ndi mmadu nyere mgbe a gbara ha ajuju onu.

Nwankwo (2019) kowara na umu okpu bu ndi na-agba mbo nke oma n'inyere mmadu aka o kachasi onye a na-ele anya di ka onye enweghizi olileanya. Ugwu (2020) kwuru na umu okpu na-aruru enyemaka n'ebe nwata nne ya na nna ya nwuru n'oge no, ha a nagh ekwe ka e megbuo nwata di etu a. Na nkowa nke ya, Okaro (2019) kwuru na umu okpu bu ndi e ji eje mba n'ih banyere inyere mmadu aka. O kwuru na umu okpu bu ndi a nagh ach oji nti nu mmegbu ma o bu na e nwere onye ha kwesiri inyere aka, a hapu inyere onye ahu aka. Di ka Okaro (2019) si kowaputa, "umu okpu bu nne, o dikwa mkpa imata na ndi nne kacha anu akwa umu ha kara ndi nna. O dikwa mkpa imata na ndi nne na-etinyekari anya na mmiri achoputa ihe na-eme n'ezinaulo kara ndi nna. N'ezie umu okpu bu ndi Chukwu ji kwara ngwaoru n'ime ka onye chere na nke ya agwula nwetakwa ndu ozo. Ha na-echeta onye o di ka e chefuru ma mee ka onye ahu mara na o nwere ndi kwu ya n'azu.

Olili ozu

A na-eli onye nwuru anwu n'ala Igbo, a nagh ahapu ya ka o noro n'ulo siwe isi ma o bu jee tufuo ya n'ohia maka na ndi Igbo kwuru okwu si na ihe oma a ga-emere onye nwuru anwu bu ka e lie ya. A bia n'ala Igbo, e nwere usoro e ji eli ozu na mpaghara ala Igbo niile gbaa gburugburu. Umunna nwere oru ha na-aruru n'olili ozu, umu okorobia nwere oru ha na-aruru di ka igwu ili, ebe umu okpu newkwara oru nke ha. Ekeoma (2021) kwuru na umu okpu nwere oru puru iche ha na-aruru n'olili ozu. Umu okpu na-eleta ozu onye tozuru etozu n'ala Igbo. O kwuru na onye tozuru etozu abughi onye nwere ego ma o bu onye aha ya kacha ada uda n'obodo. Onye tozuru etozu bu onye luru nwaanyi ma o bu nwaanyi luru di n'ih na onye o bula luru nwaanyi eruola ihe e ji nwoke eme ebe onye o bula luru di buzi nwa okpu tozuru etozu.

N'okwu ya, Akudo (2019) kwuru na ileta ozu a kacha puta ihe na mgbe ochie n'ih na mgbe ahu enwebeghi ulo nchekwa ozu, ma ugbu a ndi mmadu na-ebukarizi ozu etinye n'ulo nchekwa ozu, oru a umu okpu na-aruru daa mba. O kwuru na oge mbu na umu okpu na-eletagide

ozu chi efoo tupu e buru ozu ahụ ga lie. Oke (2021) kwuru na ụmụ ọkpụ ga na-agụ, na-eti, ma na-agbakwa egwu mgbe ọ bụla ha na-eleta ozu. Na nkọwa ya, ọrụ ụmụ ọkpụ a ka dịkwa ire ugbo a n'ihu na ha ka na-eleta ozu onye ọ bụla etinyeghi n'ụlọ nchekwa ozu. N'okwu Ugwu (2020), o kowara na ọ burugodi na e tinyere ozu onye tozurula ileta n'ụlọ nchekwa ozu, na ụmụ ọkpụ na-ejekwa eleta ya n'abalị a na-amurū ya anya abalị ma ọ buru na ndi nwe onye di etu a si ụmụ ọkpụ lota ihe a kpọrọ 'uru onwụ'. O kwuru na ọ bụ n'oge a ka ha ga-anọkwa mee ihe niile ha ga-eme ma ọ buru na ozu onye ahụ di, ya bụ na o jeghi n'ụlọ nchekwa ozu. Na nkọwa ya, o kwuru na ụmụ ọkpụ ga-agụ, tie ma gbaa egwu n'abalị ahụ. Chukwu (2019) kwuru na ụmụ ọkpụ na-agba mbọ gbasie ya ike hụ na ha mere ihe niile ha kwesiri ime n'olili ozu iji kwanyere nwanne ha nwurū anwū ugwu ikpeazu.

Adomaka na ntị

Ụmụ ọkpụ achoghi ihere n'udi ọ bụla, ya mere ha na-akpo ya mkpa ido onwe ha, ụmụ ha na ndi nwunye ha, aka na ntị ka ha ghara imenyere ha ihere n'udi ọ bụla n'ihu na onye ọ bụla menyere ha ihere ga-anata ntarama ahuhu. Ụmụ ọkpụ si ụzọ di iche iche ado ndi mmadu aka na ntị di ka e si huta na nkowa ndi mmadu bu ndi a gbara ajuju onu. N'aziza Mz. Nwankwo (2019), ụmụ ọkpụ were ike isi n'uzo ida nha ma ọ bụ imesi mmadu ike doo onye ahụ aka na ntị oge ọ na-eme ihe nwere ike ibutere ya na ikwu na ibe ya ihere.

Akudo (2019) kwuru na ụmụ ọkpụ na-ado ma nwoke ma nwaanyi, ma nnukwu ma obere, ma okenye ma nwata aka na ntị n'uzo di iche iche. Ozọ di ka ibe ya bụ nkowa ajuju onu Okeke (2019) bụ onye kwuru na ụmụ ọkpụ di nnukwu mkpa n'ihe gbasara ido mmadu aka na ntị. O kwuru na o nwee nwoke na-emegbu nwunye ya ma ọ bụ na-eti nwunye ya ihe, ụmụ ọkpụ na-abata n'okwu ahụ ma ọ buru na a kpokuo ha. Ha na-esi n'uzo di iche iche ado nwoke di etu a aka na ntị. Ha nwere ike ibara ya mba ma nye ya iwu, ha nwekwara ike ida ya nha ma ọ bụ tie nwoke ahụ ihe ma ọ karịa. Na nkwenye, Okaro (2020) kwukwara na ụmụ ọkpụ na-eti nwoke ọ bụla na-eti nwunye ya ihe ihe ma ọ buru na onye di etu a aju na ya agaghi akwusi iti nwunye ya ihe ma ọ buru na a rịo ya kwusi.

Site n'omuma atu ndi a, o gosiri na ụmụ ọkpụ a naghi ele mmadu anya n'ihu ma ha choo ido onye ahụ aka na ntị, ọ kachasi onye mekarala ha ahụ. O dokwara ha anya etu e si ado mmadu aka na ntị ma mee onye ahụ ka o mee ma ọ bụ mewe ihe ha sirị ya mee ma ọ bụ ihe ha choro ka o mee.

Mmechi

Ụmụ ọkpụ bụ otu e nwere n'ala Igbo, ndi Igbo ejighi egwu egwu n'ihu ọrụ di iche iche ha na-arụ n'ala Igbo. Okwu ụmụ ọkpụ n'ala Igbo bụ iwu n'ihu na o nweghi onye na-ama ha aka n'ihu ma ọ bụ gbaghaa okwu ha. Onye kpariri otu nwa ọkpụ kpariri ụmụ ọkpụ obodo niile, ya mere na egwu ọ bụla ha kpuru onye di etu ahụ, ọ gbawa ya.

Ụmụ ọkpụ ejighi be nna ha egwu egwu n'ihu na ọ bụ ebe ahụ ka ha nwere onu okwu. Ha enwechaghi onu okwu na be di ha, ya bụ ebe ha gara ije di ya mere ha ji ejikwa be nna ha ejikwasi ya ike ka ihe ọ bụla ghara ime be nna ha. Ha anaghi ekwe ka ụmụ nwaanyi ndi biara ije di na be nna ha tisaara ha be nna ha. N'otu aka ahụ, ha anakwaghi ekwe ka ụmụ nne ha mebiere ha be ha. Ahuhu ha tara onye ukwu maka agwa ojoo ya ka ha na-ata onye nta. N'ebe ụmụ ọkpụ ala Igbo no, e nweghi onye ukwu na onye nta, mmadu niile ha. Ha na-egosiputa nke a mgbe ọ bụla ha biliri ikpe ikpe ma ọ bụ inye onye ọ bụla mehiere ntaramahuhu diiri njo ya. Ha na-enyekwa ụmụ nne ha nkwardo puru iche mgbe ọ bụla ha choro ya ma ọ bukwanu mgbe ọ bụla ha biakwutere ha maka nkwardo. Ha na-enyekwa nwanne ha nwoke ọ bụla kwadoro ilu nwaanyi nkwardo puru iche iji gosi

ya na ha bu umu okpu kwu ya n'azu. Umu okpu ala Igbo na-agba mbu na-agbasi ike ihu na be nna ha di mma ma burukwa ihe e ji ama atu.

Ntunye aro

1. O di mkpa itinye anya na mmiri n'ala Igbo hu ihe ndi adichazighi etu o di na mbu na-enye aka na nkwalite omenaala Igbo n'oru umu okpu ka e weghachi ha azu maka odi mma ndi Igbo.

Edensibija

- Ali, A. (2006). *Conducting research in education and the social sciences*. Enugu: Tashiwa Networks.
- Amaechi, L. (2018). The use of masquerade cult and umu-ada fraternity (Igbo daughters) for peace and conflict resolution in Eastern Nigeria (Igbo Land). *American International Journal of Social Science*, 7(2), 83-91.
- Ekwealor, C.C. (1998). *Omenaala na ewumewu Igbo*. Onitsha: Africana First Publishers PLC.
- Hornby, A. S., Turnbull, J., Lea, D., Parkinson, D., Philips, P., Francis, B., Webb, S., Bull, V. & Ashby M. (Eds.) (2010). *Oxford advanced learner's dictionary (8th ed.)*. Oxford: Oxford University Press.
- Lebrón, A. (2013). What is culture? *Merit Research Journals*, 1(6), 126-132.
- Nmezi, S. (2010). Igbo women's experience of violence during the Biafra-Nigerian war. In C. J. Kovie & I. Ezeonu (Eds.), *Remembering Biafra narrative. History and memory of the Nigeria-Biafra war*. 212. Glassboro, NJ: Goldline & Jacobs Publishers.
- Nzeako, J. (1972). *Omenaala ndi Igbo*. Ikeja: Longman Nigeria.
- Ogomata, C.E. (2012). *Omenaala na odinaala ndi Igbo*. Enugu: Format Publishers (Nig) Ltd.
- Okoro, K. N. (2013a). African concept of Inochi. A new paradigm for peace education in the contemporary society. *Modern Social Science Journal*, 3(2), 87-112.
- Omeje, S. O. (2001). The role of daughters/umuada: A case study of Igboland in Eastern Nigeria. B. A. project, Department of Linguistics, Igbo and Other Nigerian Languages, University of Nigeria, Nsukka.
- Ozioko, C. J. (2016). Igu afu n'ala Igbo. B. A. Project Submitted to the Department of Linguistics, Igbo and Other Nigerian Languages, University of Nigeria, Nsukka.
- Ralph, L. (1936). Memorandum for the study of acculturation. *American anthropology*. Retrieved from https://web.stanford.edu/mapadilla/Padilla_perez03a.pdf. Accessed on 13th August, 2019.
- Schein, E. H. (1990). Organizational culture. *American Psychologist*, 45, 109-119.
- Ugwoke, N. C. (2006). Women and politics in Lejja: The example of umuada oha 1970-1999. B.A. project, University of Nigeria, Nsukka.

Mgbakwūnye

Praịmarị Sọọs 2019, 2020, 2021

Q/ Q	Aha	Steeti	Obodo	Afọ	Ọrụ	Deeti ajụjụ ọnụ
1.	Mz. Phillip Anaekwe	Anambara	Abatete	80	Ọrụ ugbo	10/10/19
2.	Mz. Okwundu Okaro	Anambara	Abatete	75	Ahịa	14/01/20
3.	Mz. Vincent Okonkwo	Anambara	Abatete	79	Ezumike nka ọrụ Bekee	11/10/19
4.	Odz. Grace Obi	Anambara	Abatete	59	Azumahịa	11/10/19
5.	Ekemma Ubanwa	Anambara	Abatete	82	Ọrụ ugbo	8/8/20
6.	Odz. Adaobi Okeke	Anambara	Abatete	64	Azumahịa	13/10/19
7.	Mz. Nnamdi Kalu	Abịa	Ohafia	65	Ọrụ bekee	9/2/21
8.	Mz. Ozo Eke	Abịa	Ohafia	70	Ọrụ ugbo	15/01/21
9.	Ork. Azuka Ekere	Abịa	Ohafia	69	Ọrụ ugbo	19/10/19
10.	Odz. Ngozi Akudo	Abịa	Ohafia	55	Azumahịa	20/10/19
11.	Odz. Kalu Kalu	Abịa	Ohafia	85	Azumahịa	20/10/19
12.	Odz. Ijeoma Chukwu	Abịa	Ohafia	70	Ọrụ bekee	21/10/19
13.	Mz. Umali Obe	Ebonyi	Abakali ki	68	Ọrụ ugbo	22/10/20
14.	Odz. Adaeze Egwu	Ebonyi	Abakali ki	58	Azumahịa	22/10/19
15.	Mz. Chika Ogbu	Ebonyi	Abakali ki	77	Ọrụ ugbo	23/10/19
16.	Ork. Udoka Ogbu	Ebonyi	Abakali ki	58	Ọrụ ugbo	23/10/19
17.	Odz. Adaeze Eze	Ebonyi	Abakali ki	48	Ọrụ bekee	24/10/19
18.	Mz. Livinus Oke	Ebonyi	Abakali ki	57	Ọrụ bekee	24/10/19
19.	Mz. John Onyishi	Enugwu	Leeja	77	Ọrụ ugbo	26/10/21
20.	Odz. Nwaka Agbo	Enugwu	Leeja	64	Azumahịa	26/10/19
21.	Mz. Ugwuanyi Owoh	Enugwu	Leeja	69	Azumahịa	28/10/20
22.	Ork. Cecilia Ugwu	Enugwu	Lejja	72	Ọrụ ugbo	29/10/20
23.	Mz. Onyema Okey	Enugwu	Lejja	67	Ọrụ bekee	29/10/19
24.	Odz. Ngozi Agbo	Enugwu	Lejja	55	Azumahịa	01/11/19

25.	Mz. Obinna Obi	Imo	Obodou kwu	60	Azumahia	7/11/19
26.	Ork. Okorie Uzoaka	Imo	Obodou kwu	59	Oru ugbo	7/11/19
27.	Odz. Ukwoma Eze	Imo	Obodou kwu	63	Oru bekee	9/11/19
28.	Mz. Uzọ Amaechi	Imo	Obodou kwu	70	Oru aka	10/11/19
29.	Mz. Uzo Nwankwo	Imo	Obodou kwu	81	Oru ugbo	10/11/19
30.	Ork. Lewewa Uso	Imo	Obodou kwu	79	Azumahia	12/11/19
31	Odz. Obianuju Aroh	Anambara	Abatete	60	Bekee	08/01/2020
32	Odz. Nwadimkpa Ofor	Anambara	Abatete	70	Azumahia	10/1/2020
33	Mz. Obinna Okafor	Anambara	Abatete	70	Oru ugbo	10/01/2020
34	Odz Joy Ilo	Anambara	Abatete	57	Bekee	12/01/2020
35	Odz. Grace Uzoegbu	Abia	Ohafia	62	Oru ugbo	14/01/2020
36	Odz. Charity Uzo	Abia	Ohafia	74	Ezumike	14/01/2020
37	Mz. Ozo Ekeh	Abia	Ohafia	60	Bekee	16/01/2020
38	Mz. Anthony Aluu	Abia	Ohafia	80	Ezumike	20/01/2020
39.	Odz. Ebere Ogba	Ebonyi	Abakali ki	56	Bekee	20/01/2020
40.	Mz. ObinnaUmahi	Ebonyi	Abakali ki	68	Azumahia	22/01/2020
41.	Mz. John Ofor	Ebonyi	Abakali ki	62	Azumahia	23/01/2020
42	Mz. James Ohi	Ebonyi	Abakali ki	70	Oru ugbo	23/01/2020
43.	Odz. Nkechi Asogwa	Enugwu	Lejja	62	Bekee	24/01/2020
44.	Odz Nneoma Ogbu	Enugwu	Lejja	58	Bekee	26/01/2020
45.	Odz Adaobi Ugwu	Enugwu	Lejja	60	Azumahia	27/01/2020

46.	Mz. Cyril Ezeugwu	Enugwu	Lejja	60	Ọrụ Ugbo	8/02/2021
47.	Odz Chika Ekeoma	Imo	Obodou kwu	55	Bekee	8/02/2021
48.	Odz. Ebere Uche	Imo	Obodou kwu	64	Bekee	9/02/2021
49.	Mz. Ibe Enyinnaya	Imo	Obodou kwu	70	Azumahia	9/02/2021
50	Odz. Ekemma Agbo	Imo	Obodou kwu	68	Ọrụ ugbo	10/02/2021